

Baudrillards nekrologer

Hypernekrolog over den sidste af de franske postmoderne koryfæer, Jean Baudrillard, der døde 77 år gammel i Paris efter lang tids sygdom

Af Britta Timm Knudsen

Lad læseren være advaret med det samme: dette er ikke en nekrolog helt efter bogen. Hverken den store bog eller Baudrillards bøger. Denne nekrologs forfatter har ikke tænkt sig systematisk at gennemgå Jean Baudrillards forfatterskab fra *Objekternes System* (1968) over hovedværkerne *Den symbolske udveksling og døden* (1976) og *Simulakra og simulation* (1981) til 00'ernes tekster *Terrorismens ånd 2002* om angrebet på World Trade Center i 2001 og *Krigsporno* fra 2004 om billederne fra Abu Ghraib fængslet i Irak.

Udgangspunktet er dels helt personligt, dels tematisk med udgangspunkt i en række konkrete avisnekrologer verden over, publiceret 6. og 7. Marts 2007.

Jeans CV og min akademiske urscene

Han kom fra Reims ud af en landboslægt og var den første i sin familie til at komme på universitetet. I Paris studerede han tysk og startede sin karriere med at være gymnasieleærer i tysk. Han oversatte Brecht og Weiss og var hele vejen igennem stærkt influeret af tysk kritisk teori, samtidig med at han læste sociologi og filosofi. I 1966 kom han til universitetet i Nanterre (Paris X), der sammen med universitetet i Vincennes (Paris IX), hvor Deleuze og Lyotard underviste, var de vilde og radikale steder, hvor den nye kritiske tænkning og ungdomsoprøret fik udfoldelsesmuligheder. Han startede sin akademiske karriere med sin ph.d.-afhandling *Objekternes system* i 1968 samme år som ungdomsoprøret. Han forlod Nanterre i 1987 og var til 1990 forskningsleder ved IRIS (Institut de Recherche et d'Information Socio-économique) ved Paris IX Dauphine. Fra 2001 til sin død var han tilknyttet European Graduate School som professor i filosofi, kultur og medier.

Jeg lærte Baudrillard og hans forfatterskab at kende under et studieophold i Paris 1980-81. Som grøn, uskyldig franskstuderende, der skulle ned og indsnuse lidt parisisk morgenluft, boede jeg på Det Danske Hus i Cité Universitaire, og dér mødte jeg nogle meget avancerede studerende fra kultursociologi i København, der kendte *alle* de franske hotshots (dengang var det ikke sangere, skuespillere eller reality-tv-deltagere, men poststrukturalistiske tænkere), der underviste i byen: Lyotard, Cixous og Deleuze på Vincennes, Foucault og Derrida på École Normale Supérieure, Baudrillard på Nanterre, Philippe Lacoue-Labarthe på Collège International de la Philosophie. Det var en sand åbenbaring. Eftersom jeg var total novice på feltet, forstod jeg ikke meget af, *hvad* der foregik; men at der foregik *noget*, dét kunne jeg mærke. Når man kom til timer hos Foucault

eller Deleuze, kunne man ofte risikere at sidde i de tilstødende lokaler til en videoseance på grund af manglende plads. De trofaste fans (mange japanere og amerikanere) sad troligt på første række med deres mikrofoner klar til optagelse af de viises ord. Man kan som universitetslærer i dag blive ganske grøn ...

Men altså ude hos Baudrillard på det nedslidte og graffitiovertegnede Nanterreuniversitet herskede der ikke sådan en kult. Der kom få til hans timer, som han selv kom ganske meget for sent til. Lettere forpjusket, smånusset (der gik historier om blandt de studerende, at pletterne på bukserne var indtørrede sædpletter, så han havde klart et omdømme som Wein-Weib-Gesanghedonist) og altid balancerende med for megen kaffe i et lille plastic kaffekrus og med de små brune Gitanes hængende i mundvigen. Han talte løst henkastet over sin sidste bog, og de studerende stillede spørgsmål, og han talte igen. Det var der, jeg første gang hørte om forførelse som et sådan svævende filosofisk begreb, som man kunne anvende til at tænke verden med, og for en stadig uskolet studerende som mig var det fantastisk at omgås så udsvævende tanker. Dét møde blev altafgørende for mig. Jeg tog hjem og skrev et speciale, hvori jeg prøvede analytisk at anvende disse nye ikke-essentialistiske tanker om køn og identitet, som siden hen er blevet gangbare.

Det, der var så fagligt inciterende, var, at her mødte man én, der tænkte innovativt på det human- og samfundsvidenskabelige område. En, hvis begrebsunivers på én gang var uvant, smukt og fuldt af udsigelseskraft, og det var umådeligt inspirerende. Erfaringen var svimlende, og man blev fuld af entusiasme.

Kritisk subjekt og objekt for kritik

I nekrologerne generelt benævnes Baudrillard som mange ting, bl.a. kritiker og provokatør, men som oftest udpeges han som sociolog og filosof. Baudrillard fik denne skoling ved universitetet i Nanterre i Paris under Henri Lefebvres supervision, og han positionerede sig som intellektuel på en cool, pessimistisk eller med en term fra de postmoderne 80'ere, nihilistisk måde. Han vedblev med at gennemlyse det eksisterende ud fra et kropsløst, ideelt, olympisk perspektiv og kom på den led aldrig ind i 90'ernes og 00'ernes krav om politisk engagement, kropslig involvering og konkrete handlingsanvisninger. Baudrillard startede sit forfatterskab med at være marxist, men blev hurtigt til ideologikritiker, hvad der forhindrede ham i at indtage cementerede positioner (også venstrefløjs). Hele vejen igennem forblev han kapitalisme-kritiker, men alligevel for materialesensitiv og for nuanceret til at havne i den

bombastiske nymarxistiske fløj, som Negri og Hardt indtager med *Empire*. Samt for idealistisk og melankolsk til at tage konkret og pragmatisk stilling og blive ligesom Slavoj Zizek, den slovenske stjernefilosof, der også gennemlyser fænomener, men ofte ud fra en konkret stillingtagen i en konkret verden.

Verden er gået af lave for lang, lang tid siden ...

Indledningssætningen til *Den symbolske udveksling og døden* "Il n'y a plus[...]": "Der er ikke længere [...]" er en sætning, der er meget symptomal for den melankolske position, han indtog, og hvis det ikke var, fordi han netop indimellem nedkom med nogle helt forrygende analyser af fænomener, ville det hurtigt blive ret ulideligt for dem, som ikke deler temperamentet. Filosofen Gilles Deleuze har engang sagt, at filosofers hverv er at finde på nye begreber til at forandre verden med, og den indbyggede konstruktivisme hyldede Baudrillard i sin skrivestil. Han var meget bevidst om den præskriptive relation, som sproget også har i forhold til fænomener. Tankevirksomhed har ifølge Baudrillard en *rytme*, så når begivenhederne strejker, som Baudrillard mente, de gjorde op igennem 90'erne, så skal tankevirksomheden have *damp*, men når begivenhederne accelererer – som f.eks. med WTC-angrebet – bør tanken gå i *adagio*.

Jean Baudrillard var nok den af postmodernisterne, der i tidens løb har fået den dårligste presse. Kritikken går på tre forhold: dels hans stil som Alan Sokal og Jean Bricmont i bedste kritikpopulistiske stil beskrev i deres bog fra 1998 *Fashionable Nonsense* som hermetisk og værre endnu: som Kejserens nye klær' – altså som fuld af indholdstomme floskler og sofistikeret begrebsdropning. Det er korrekt, at Baudrillard i sit lange virke aldrig bekymrede sig meget om at kommunikere og formidle, han havde travlt med at holde sig på omgangshøjde med fænomenerne eller sågar udfordre dem. Som han selv siger: "Det jeg skriver har mindre og mindre chance for at blive forstået. Men det er mit problem. Jeg følger en udfordringslogik" (her citeret fra *Le Temps* 6. marts), men at sige, at Baudrillards værk er varm luft, er at gå glip af hans uomtvisteligt klare indsigter.

Det andet forhold, kritikken går på, er hans postmoderne udlægning af forholdet mellem tegn og materiel verden. Her er det uklart, når man læser Baudrillard, hvorvidt der er tale om en strukturel tegnproblematik eller en historisk problemstilling om modernitetens evne til at simulere universer, om forbrugersamfundets evne til at simulere behov, om mediernes evne til at konstruere verdener eller om globaliseringens konsekvenser for vores opfattelse af verden som én. Baudrillard er jo helt klart indimellem en ond, mavesur kritiker af alt muligt. Mulighederne for at blive uenig med ham er mange. Enten kan man få hans tegnforståelse i gal hals, eller også kan man blive træt af hans modernitetskritik.

Det tredje kritikpunkt, der ofte fremdrages, gælder hans tilsyneladende mangel på empati og manglende

evne til at se tingene fra et menneskeligt standpunkt. Hans analyser af Golfkrigen (*La Guerre du Golfe n'a pas eu lieu*, som han udgav i 1991, og som bestod af avis-kronikker, han bl.a. havde fået publiceret i Dagbladet *Information*, og af 11. September (*L'Esprit du terrorisme* 2001 fra Dagbladet *Le Monde* 2. November, udgivet på dansk i *Tirsdag 11. September. Eftertanker* 2002) faldt mange for brystet, fordi tankerne heri ikke er i menneskelig skala, så at sige. Men her er Baudrillard et hestehoved foran: kravet om empati indgår i hans analyse, og det er med velberåd hu, at han ikke indtager det perspektiv. På den led er han en cool tænker. Han er kølig og udfordrende og ikke varm og indfølelse. Han var ægte videnskabelig: objekterne blev holdt ud i strakt arm uagtet deres eventuelle uhyrlige dimensioner og gennemlyst på interessante måder. Naturligvis ikke uhildet, men inden for de tankemønstre, der var Baudrillards.

Det siges, at Baudrillard var inspireret af Barthes og Lefebvre, men mig forekommer inspirationen fra de kulturantropologiske klassikere som Mauss, Bataille og Lacan at være endnu tydeligere. Det er her, han har sit væsentligste teoriapparat fra, der handler om symbolsk udveksling (gavelogik) mellem forskellige entiteter. Hvad der både er en magtproblematik og en begærsproblematik (hvad er jeg for den anden?).

Det coole og kølige overblik

Fælles for de franske tekster (*Le Figaro*, *Le Monde*, *La Libération*, *Le Nouvel Observateur* fra 6.-7. Marts) er fokuset på de senere tekster om Golfkrigen og terrorisme, der betragtes som særligt anmassende for tanken. Hvordan kan man sige, at USA begik selvmord med WTC-tårnernes fald?, at vi med angrebet har at gøre med moderen til alle begivenheder? Hvordan kan man sige, at vi med begivenheden har at gøre med en slags "grusomhedens teater"?

Baudrillard "læser" 11. September-angrebet netop som et angreb, der først og fremmest er *symbolsk*. Hvilket ikke betyder, at det ikke har kødelige eller materielle dimensioner og konsekvenser, men at begivenheden på det symbolske niveau får en altoverskyggende betydning.

I konfigurationen *Den Ene - Den Anden* mener Baudrillard, at vi går hen imod en verdensorden uden Anden, så at sige, uden reel modstand. Liberalisme og demokrati har ikke noget reelt anerkendt alternativ ud fra en vestlig hegemonisk holdning. Da tårnene faldt sammen, var det dels *selvmord*, dels opfyldelsen af en *ønskefantasi*, som mange deler på grund af USA's hegemoniske status. Selvmord, fordi globaliseringen netop udvirker, at modstanden udøves indefra, og der nu kun er én verden, og også opfyldelsen af en ønskedrøm, fordi terroristerne med deres symbolske strategi netop anvendte det hemmelige samtykke fra så mange vesterlændinge.

Og så alligevel rejser det Baudrillardske håb sig, for det *kan* måske alligevel godt lade sig gøre at udfordre den-

ne ene verden symbolsk. Nemlig ved at gøre oprør mod nul-døds-systemet og smide sin egen død ind som indsats. Herved sejrer terroristerne på et symbolsk niveau. Her er der tale om det ultimative offer (netop en figur fra den symbolske udveksling), der simpelthen ikke *kan* overgås, når man har sit eget menneskeliv som absolut grænse.

Det tredje, Baudrillard tager fat på, er begivenhedens billedkarakter. Han reflekterer her over forholdet mellem billede (live-medialiseringen) og begivenhed. Billederne er vestens grusomhedens teater, og han påpeger, at billedet vinder over begivenheden. Dette kan læses som udtryk for, at begivenheden bliver fiktiv (katastrofefilm-argumentet), men det er for mig at se det mindst interessante argument. Langt mere interessant bliver det netop at gribe tilbage til terroristernes symbolske strategi og påpege, hvorledes de egentlig også indleder en krig på billeder, og hvordan billedet af de to smuldrende tårne for altid vil have prentet sig ind i alles bevidsthed som *billedet* over alle billeder. Næsten et urbillede i senmoderne vesterlandsk historie. Hvis man spurgte folk hvilket billede de ville huske, er jeg overbevist, om at de ville svare: det med de rygende, fallende tårne ...

Hyperrealiteten

I de angelsaksiske tekster (*The Disney Blog*, *BBC News*, *The New York Times*, *Guardian Unlimited*), alle fra 7. marts 2007, er det især Baudrillards begreb om *hyperrealitet*, der fremhæves som et genuint bidrag til tænkningen. Begrebet introduceredes i 1976 i *Den symbolske udveksling og døden* og betegnede da i sammenhæng med introduktionen af de tre simulakra-ordener fra det modernes begyndelse til 1960'erne modernitetens evne til at eftergøre og dermed udplacere naturgrundlaget. De tre simulakra-ordener er Baudrillards forsøg på at historisere repræsentation på samme vis som Michel Foucault gjorde det i *Vidensarkæologi*-bogen fra 1969. Den første periode er den klassiske periode fra Renæssancen til industrialiseringen, der er præget af en imitation af naturgrundlaget. Den anden periode, der er virksom i den industrielle epoke, er præget af produktion og markedsværdi. Den tredje epoke hedder simulationsordenen og kendetegner teknologiens evne til at simulere en verden (computeruniverset *Second Life* eksempelvis).

I princippet knyttes begrebet om hyperrealiteten til modernitetens opkomst og dermed til den sproglige, teknologiske og massemediale evne til at repræsentere verden. Men mestendels anvendes begrebet i forbindelse med fremkomsten af nye kommunikationsteknologier. Begrebet anvendes ofte næsten synonymt med den medieskabte virkelighed, hvor det hyperreelle anses som synonymt med verden som diskursiv frembringelse eller som nøjagtig kopi af den "rigtige" verden som i *Second Life* (et fænomen, som Baudrillard ikke nåede at kommentere, men som han utvivlsomt ville have kastet sig over). Senere igen i bogen *Amerika* (1986) og i analyserne af *Disneyland* (1988) og *Disney World* (1996) ud-

trykker hyperrealiteten, at virkeligheden også består af fantasi, ønskeforestillinger og fiktion. Sigende nok bliver Baudrillards død kommenteret på *The Disney Blog* sammen med hans essays om fænomenet, der må siges at være ret langhåret læsning for den almindelige Disneygænger.

Begrebet om hyperrealiteten er nok ikke det stærkeste begreb, Baudrillard har efterladt os, i hvert fald kunne det trænge til en nylæsning, men det er på den anden side et af de begreber, der har fået det længste og mest udbredte efterliv. Filmtrilogien af brødrene Wachovskys, der påbegyndtes i 1999, *The Matrix*, *Matrix Reloaded* og *Matrix Revolutions*, er, som de fleste ved, direkte inspireret af Baudrillards teoriunivers. Der henvises i en ofte svimlende metapotens til evnen til at kopiere og simulere verdener medialt og teknologisk. Her igen kan man blive usikker på, om Baudrillard med denne term ville fastholde en dikotomi mellem realitet og virtuel realitet, eller om termen hyperrealitet *er* begrebet for dikotomiernes overskridelse. I grunden bliver man i tvivl, om Baudrillards teoretiske tilhørsforhold er hos poststrukturalisterne, hvor dikotomierne afløses af forskelle, forskydninger og hybridiseringer, eller om det forbliver hos modernitetskritikerne.

Hvis et begreb som hyperrealiteten skal være levedygtigt og på højde med fænomenerne i det nye årtusinde, skal det snarere end at betegne simulerede universer henføre til den udvidelse af virkeligheden, som medieteknologien antyder med begrebet "udvidet virkelighed" (augmented reality), der betegner sammenkædning af den medierede og den ikke-medierede virkelighed, der herefter bliver vanskelig at skelne fra hinanden.

Jeg – og sikkert mange andre – vil komme til at savne hans radikale og coole analyser, så eminente til at forhindre os i at gå ad de vante stier, så udfordrende for tanken.

Britta Timm Knudsen er lektor ved Nordisk Institut, Aarhus Universitet.